

4 Bonden bundelen de krachten

Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen

Het ontstaan van het NVV past in een bredere, Europese ontwikkeling die niet kan worden los gezien van de industriële revolutie van de negentiende eeuw. Daardoor kwamen er steeds meer fabrieken en de vraag naar arbeid steeg. De industrialisatie veroorzaakte grote veranderingen in arbeidsprocessen en dat ging samen met tal van sociale problemen.

Strijdvaardige arbeiders organiseerden zich, vooral om verbetering van levensomstandigheden te bewerkstelligen. Vrijwel alle tot omstreeks 1860 opgerichte, meestal plaatselijk georganiseerde verenigingen van arbeiders wilden hun leden gezelligheid bieden, maar ook richtten ze eigen, meer of minder uitgebreide ziekenkassen op en ijverden ze voor betere arbeidsvoorwaarden. Voor het eerst konden arbeiders enigszins tegenwicht bieden aan werkgevers, bijvoorbeeld waar het ging om afspraken over loon. Eind negentiende eeuw ontstonden landelijke vakbonden. De in 1866 opgerichte Algemene Nederlandse Typografen Bond was in Nederland de eerste. Nationale vakbonden kwamen er echter steeds meer; gezamenlijk beheerden ze kassen die uitbetaalden bij ziekte en overlijden.

Het lidmaatschap van een vakbond was niet vanzelfsprekend. Lidmaatschap bood op de langere termijn voordelen, maar kostte ook geld. En dat in tijden van grote armoede. Voor een gezin kon het dan ook een rationele keuze zijn zich niet bij een vakvereniging aan te sluiten. Maar naarmate de kosten en de baten meer tegen elkaar opwogen, sloten steeds meer arbeiders zich begin twintigste eeuw aan. In 1906 bundelden een aantal vakbonden hun krachten in het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen (NVV), het begin van de moderne vakbeweging en één van de pijlers van de latere FNV. Henri Polak was de eerste voorzitter.

In plaats van een losse federatievorm gebaseerd op plaatselijke autonomie, stond het NVV gecentraliseerd beleid voor door sterke, landelijke bonden. Het Verbond gaf de voorkeur aan collectieve overeenkomsten en arbeidswetten boven ad hoc acties tegen (tijdelijk) kwetsbare werkgevers. 'De vakbeweging moet er op ingericht zijn geld te verdienen voor haar leden. Haar taak is zaken te doen met de ondernemers of met den wetgever, ten einde directe voordelen voor den levenstoestand der arbeiders te bedingen.' Gedisciplineerd gedrag, waar nodig stakingen, maar goed georganiseerd en adequaat gefinancierd, gecentraliseerde stakingskassen, fulltime bestuurders en vorming en verheffing van de arbeiders werden kenmerkend voor het NVV en de daarbij aangesloten vakbonden.

In het verzuilde Nederland was het NVV politiek verbonden met socialistische partijen. Voor protestanten en katholieken was samenwerking met het NVV geen optie. In 1909 kwam voor de protestanten op centraal niveau het Christelijk Nationaal Vakverbond tot stand en voor de katholieken het Bureau voor de Rooms-Katholieke Vakorganisatie. Laatstgenoemde organisatie ging in 1925 op in het Rooms-Katholieke Werkliedenverbond.

SPOORWEGSTAKING 1903

'Gansch het raderwerk staat stil, als uw machtige arm het wil', verklaarde de socialistische voorman Pieter Jelles Troelstra in 1903. Hij verwees met die uitspraak naar de recente staking van spoor- en havenarbeiders in Amsterdam. Op 29 januari lagen daardoor alle treinstations in de hoofdstad plat en was de stad grotendeels onbereikbaar geworden.

Directe aanleiding voor de staking was een conflict tussen arbeiders van twee Amsterdamse havenbedrijven: Wilhelm Müller & Co waar een organisatieplicht gold (dat wil zeggen: alle werknemers dienden lid te zijn van een vakbond), en het Blaauwhoedemveen waar het arbeiders juist verboden was zich te organiseren. Georganiseerde arbeiders van Müller weigerden goederen mee te geven aan de ongeorganiseerde werkers van het Blaauwhoedemveen. Toen ze bij hun weigering bleven leidde dit tot ontslag, maar ook tot een staking van het hele personeel.

Al snel breidde die zich als een olievlek uit over alle spoorweg- en havenbedrijven van de stad. Belangrijkste eisen van de stakers: ontslagen arbeiders moesten weer in dienst worden genomen, doorbetaling van

loon over stakingsdagen en erkenning van vakbonden. Op 31 januari stemden de werkgevers toe. Daarmee was de kou echter niet uit de lucht. Het kabinet-Kuyper was bang dat de spoorwegstakingen slechts het begin waren van massaal oproer, en formuleerde een aantal 'dwang- en worgwetten' (althans, in de ogen van werknemers) die onder andere staken strafbaar maakten voor ambtenaren en spoorwegarbeiders. Ondanks nieuwe acties en stakingen gingen de wetten niet van tafel. Binnen de vakbeweging drong het besef door dat een meer gecentraliseerde leiding nodig was om voldoende invloed te kunnen uitoefenen. In 1906 was dit één van de factoren die bijdroegen aan de oprichting van het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen (NVV).

Henri Polak (1868-1943), de eerste voorzitter van het NVV in 1906. Polak was toen al een bekend vakbondsleider. In 1894 dwongen Amsterdamse diamantbewerkers, verenigd in de door Polak opgerichte Algemene Nederlandse Diamantbewerkers Bond, hun werkgevers tot 'tariefafspraken' en 'arbeidsregelingen'. Daaraan gingen langdurige en massale stakingen vooraf. De regeling wordt wel beschouwd als de eerste collectieve arbeidsovereenkomst.

